

Neguit permanent

Tsitsi Dangarembga

Traducció d'Aurora Ballester

La condició del nadiu és un estat de neguit permanent.

JEAN-PAUL SARTRE, «Prefaci a l'edició del 1961»
a *Els condemnats de la terra*, de Frantz Fanon

1

No em va saber greu quan es va morir el meu germà. Tampoc no em disculpo per la meva despietat o, com podríeu dir-ne, per la meva manca de sentiments. Perquè no és gens això. Ara sento moltes coses, moltes més de les que era capaç de sentir quan era joveneta i el meu germà va morir, i és degut a molts més motius que una simple conseqüència de l'edat. Per tant, no em disculparé, sinó que començaré a recordar, segons la meva memòria, els fets que van portar el meu germà a la mort; els fets que em van portar a escriure aquest relat. Perquè malgrat que la mort del meu germà i les circumstàncies de la meva història no es poden separar, la meva història no tracta de la mort, en absolut, sinó de la meva escapada i la de la Lucia; del captiveri de la meva mare i de la Maiguru i de la rebel·lia de la Nyasha –la Nyasha, la filla del meu oncle, aïllada i de mentalitat trencadora, a qui la rebel·lia no li va sortir bé del tot.

Jo tenia tretze anys quan va morir el meu germà. Va ser el 1968. Era al final del trimestre i l'esperàvem a casa amb l'autobús de la tarda, que passava pel nostre poble a les tres. El meu germà anava a l'escola de la missió que dirigia el meu oncle i que es trobava a uns trenta quilòmetres del poble, a l'oest, en direcció a la ciutat d'Umtali. A vegades, si el meu oncle no estava massa enfeinat amb la comptabilitat o fent informes de final del trimestre escolar, podia sortir del

despatx a les tres de la tarda i sacrificar les últimes hores de la jornada per acompanyar en Nhamo a casa. Això era el que preferia en Nhamo. Deia que no li agradava viatjar amb autobús, que era massa lent. A més a més, les dones feien una pudor malsana de flaires reproductives, la canalla sovint anaven fluixos de ventre i feien les seves feines a terra, i els homes deixaven anar un rastre de treball productiu. No li agradava compartir el vehicle amb diverses menes d'hortalisses de frescor dubtosa, amb gallines esverades i alguna cabra de fortor pujada.

—Ens haurien de posar un autocar especial –rondinava–, com els que tenen els estudiants que viuen a Fort Victoria i a Salisbury.

No s'adonava que ho comparava amb ciutats, centres urbans autònoms, mentre que casa nostra estava situada a les terres comunes del voltant d'Umtali i, com que la missió del meu oncle es considerava que formava part d'Umtali, no calia llogar un autocar per transportar-lo, ni a ell ni a l'altre alumne que vivia a la nostra zona.

Però, tot i així, el fet de llogar un autocar no hauria fet més còmode el final del trimestre per al meu germà. La terminal d'autobusos, que també és el mercat –amb parades brutes i minses per fora, fosques i sòrdides per dins, que nosaltres anomenem *magrosa*, i dones sota l'ombra dels *msasa* venent ous durs, verdura, fruita de temporada, pollastre bullit, que a vegades porta curri i a vegades no, i qualsevol altra cosa que la gent del poble o els viatgers vulguin comprar– és ben bé a dues milles de la nostra casa de pagès. Tant si haguessin llogat un autocar com si no, el meu germà hauria d'haver caminat les dues milles fins a casa de totes maneres. Aquest camí era un altre aspecte del viatge fins a casa que el meu germà es volia estalviar.

Jo, com que no havia de fer aquell trajecte regularment cada final i començament de trimestre, no entenia per què al meu germà li desagradava tant caminar, sobretot després d'haver anat atapeït i asfixiat en un autobús tanta estona –el viatge en autobús des de la missió durava gairebé una hora. A més de l'alleujament de poder estirar les cames després d'una tirada tan llarga, la passejada fins a casa no es feia massa llarga quan no tenies pressa. El camí serpentejava entre els camps, on sempre hi havia algú amb qui passar deu minuts del dia, preguntant-li per la seva salut i la de la família, admirant l'amplada de les fulles i l'abundància de la collita de blat de moro, si era bona, i provant d'endevinar quants sacs en sortirien, d'aquell camp, o si les plantes floririen massa aviat o massa tard. El tros de camí entre els camps i la terminal estava exposat al sol i entre setembre i abril, excepte quan plovia, era sec i tòrrid, i el reflex del sol a la sorra t'encegava. Però sempre hi havia ombra prop dels camps, allà on havien deixat un clap d'arbres per protegir-nos mentre dinàvem o quan reposàvem del treball de la terra.

Més enllà dels camps el camí es feia més ombrívol gràcies als matolls i els arbres. A l'altre costat del camí s'agrupaven acàcies, lantanes, *msasa* i mopanes. Si tenies temps, podies sortir del camí i córrer cap al bosc a buscar fruites, *matamba* i *matundururu*. Dolces i àcides. Delicioses. Des d'aquest tram dels bosquets, el camí baixava cap a un barranc baix. Era la vall d'un riu, al fons del qual hi havia molt ben posades unes quantes roques planes que eren l'entorn ideal per a molts dels nostres jocs infantils. Al voltant de les pedres més baixes i més enllà, el riu baixava molt poc a l'estació seca, però, quan plovia fort, en alguns llocs era prou fondo per cobrir una criatura per damunt del cap i a mi fins a l'alçada del pit.

Vam aprendre a no acostar-nos-hi quan el riu baixava amb fúria, però durant la majoria d'estacions corria prou tranquil·lament perquè ens hi poguéssim banyar gairebé en tota la llargada. De petits no ens refrenaven. Podíem jugar on volíem. Però les dones tenien un gorg on es banyaven i els homes tenien el seu. El gorg on es banyaven les dones no era fondo, com a màxim l'aigua m'arribava més amunt dels genolls en alguns punts; les pedres eren més baixes i més planes que en altres parts del riu i cobrien bona part del fons. A les dones els agradava aquell toll perquè estava molt ben disposat per fer-hi la bugada. Però no ens feia gràcia pensar que ens podíem fer grans i ens hauríem de banyar amb les dones, perquè volia dir que ja no podríem nedar en els gorgs més fondos, més frescos i més interessants.

El riu, els arbres, la fruita i els camps. Així és com era al principi. Així és en els meus primers records, però no va continuar sent així. Quan jo encara era petita, per facilitar l'administració de la nostra zona, el govern va construir les cases del Consell Comunal a menys d'un quilòmetre dels llocs on ens banyàvem. Per això tots els habitants de la dotzena de cases de pagès que formaven el nostre poble ens vam veure obligats a travessar el Nyamarira, que és com s'anomena el nostre riu, cada vegada que havíem de fer alguna gestió a la casa del Consell Comunal. Els més emprenedors d'entre nosaltres no van trigar a adonar-se que sempre hi havia més gent aplegada a les cases del Consell Comunal que en cap altre lloc del poble –tret de l'església els diumenges i altres dies en llocs on es bevia cervesa– i van començar a muntar les parades on venien els queviures que ens feien falta –pa, te, sucre, confitura, sal, oli, mistos, espelmes, parafina i sabó– allà, al costat de les cases del Consell Comunal. No recordo

la seqüència exacta d'aquest desenvolupament, si aquell espai es va convertir en una parada d'autobusos abans o després que es construïssin les parades, però aviat els autobusos s'hi van començar a aturar. Els joves desvagats del poble també van començar a rondar prop de les parades, a pagar-se rondes de Fanta i Coca-cola quan podien, que no era gaire sovint, i a comprar perfum barat –a cinc cèntims l'ampolla– que feia olor de vainilla. L'amo d'una de les botiguetes, que tenia visió comercial, es va aprofitar de la circumstància i es va instal·lar un gramòfon a la parada perquè els joves es poguessin entretenir escoltant música i ballant. Feien sonar la nova rumba que, com tota la música popular, assenyalava les diverses condicions de l'època: «T'estovaré si em segueixes demanant diners», «Pare, no tinc feina, dona'm diners per a un *roora*», «Ai, amor, per què has pres una segona muller?». Els malucs es balancejaven i els peus picaven al ritme d'aquests temes socials. Hi havia solidaritat. Les autoritats es van alarmar. Veient com la nostra comunitat havia alçat cap, van recompensar els nostres esforços construint-nos una cerveseria, pintada de color blau marí com les cases del Consell Comunal, on despatxaven «cervesa local» i «cervesa clara» a preus econòmics cada dia de la setmana. Així, el nostre gorg es va convertir en un lloc de pas per a la gent que anava a la *magrosa* per motius diferents. Per raó de la decència, el nostre bany es va veure desplaçat més amunt del riu. Malgrat tot, quan m'hi veia amb cor –que era abans que els pits se'm fessin grossos– parava l'orella des de dalt del barranc i, quan estava segura que no venia ningú, corria cap al riu, em treia el vestit, que normalment és tot el que duia, i nedava amb delit tota l'estona que gosava en el gorg profund d'abans.

Aquest era el camí que el meu germà detestava! Podria continuar infinitament descrivint les possibilitats que oferia aquella caminada, de debò, i no entenia per què ell hi era tan contrari. Però ell no en volia ni sentir parlar i gairebé sempre aconseguia evitar de fer-lo i es quedava a la missió al final del trimestre amb algun pretext o altre fins que el meu oncle, que és germà del meu pare i el fill gran de la seva família, decidia que ens vindria a visitar. L'oncle ens visitava sovint.

Havia estat idea del meu oncle que en Nhamo anés a l'escola de la missió. En Nhamo, per mica que en tingués l'oportunitat, deia l'oncle, procuraria distingir-se acadèmicament, almenys prou per emprendre una professió digna. Amb els diners que guanyaria, deia l'oncle, en Nhamo trauria la nostra branca de la família de la misèria en què vivíem. Per això el gest del meu oncle era oceànic i el meu pare, a qui agradaven les hipèrboles, no va necessitar gaire persuasió per veure els beneficis d'aquest pla. Després de dubtar una mica, potser per compromís, va fer veure a l'oncle que l'absència d'en Nhamo comportaria més feina a casa per a la resta de nosaltres i, finalment, va accedir que el meu germà se n'anés. Això va passar quan el meu germà feia quart de primària, que era l'any 1965, l'any que el meu oncle va tornar d'Anglaterra. Aleshores, a finals de l'any 1965, el meu germà ja havia començat a destacar com el primer de la classe en els seus dos primers anys de primària i havia quedat entre els cinc primers després. Aquesta tendència era el que el meu oncle, impressionat per aquests resultats, volia desenvolupar.

—Si tingués el teu cap —el meu pare solia dir a en Nhamo per encoratjar el meu germà en els seus primers anys d'escola, els anys formatius— jo ara ja seria mestre. O potser metge. Això! Potser metge, fins i tot. Et penses que viuríem

com ara? No! Viuríem en una casa de maons amb aigua corrent, calenta i freda, i llum, igual que el Mukoma. Hauria estat molt bé, només em va faltar això, tenir cap.

En Nhamo, que creia en l'obediència filial, donava la raó al pare dient-li que efectivament hauria estat molt bé i li assegurava que no malbarataria la intel·ligència que li havia estat donada. Jo era diferent. Volia saber la veritat. El pare volia dir que el Babamukuru valia molt per als estudis? L'hi vaig preguntar un dia que vaig sentir que tenien una conversa d'aquestes.

—No exactament —va respondre el pare—, no diria que el Mukoma fos molt espavilat. No. Espavilat, exactament, no. Però el Mukoma llegia. S'aplicava a fons en tot el que estudiava, era així, ell. Ahà! El Mukoma llegia molt —va concloure, obrint molt la boca, fent una ganyota i arrufant el front amb admiració per la perseverança del meu oncle. I aleshores es va adonar del parany en què ell mateix s'havia ficat i es va haver de rescatar.

—Però el Mukoma va tenir sort. Va tenir una oportunitat. Va anar a la missió de petit. Els missioners el tractaven tan bé que els llibres, ahà!, els llibres van venir sols.

Tant si el Babamukuru era espavilat, treballador o senzillament afortunat, en Nhamo normalment aconseguia convèncer el seu oncle perquè l'acompanyés a casa amb cotxe. Com s'ho feia en Nhamo, per mi és un misteri, perquè el Babamukuru no havia estat mai una persona fàcil de convèncer. I tot i així, en Nhamo gairebé sempre se'n sortia. Però aquella vegada, al final del trimestre en concret de què parlo, el novembre de 1968, quan en Nhamo havia completat el sisè curs de primària i per això havia acabat abans, el Babamukuru tenia una reunió a la ciutat. I en Nhamo va haver d'agafar l'autobús. De fet, em sembla que el Babamukuru